
Şehirlerin Kimliksizlik Çağına Alternatif Duruşlar

Yrd. Doç. Dr. Levent BİLGİ

“Bir şehir kadar kalabalıktır bazılarının yalnızlığı”

Cahit Zarifoğlu

Günümüzde küreselleşen dünya, ülkeler, şehirler tek bir egemenlik ve menfaatler mantığı altında birleşen bir dizi ulusal ve uluslar üstü organizmalardan oluşan, soyut bir imparatorluk tarafından kontrol edilmektedir. Bu imparatorluk, hareketinin uzantılarını küreselleşme adı altında yönlendirir. Bu yeni imparatorluk bedenlerden önce akılları ve kimlikleri sömürgeleştirir. Fiziksel, maddî, zihinsel ve manevî açılardan içine çeker.

Coomaraswamy'e göre; “Bu imparatorluk, hiçbir toprağa bağlı güç merkezi kurmaz ya da sabit sınırlara ve engellere dayanmaz. O bütün dünyayı emperyalist bir şekilde kendi etki alanına katan merkezsiz ve topraksız egemenlik aygıtıdır.”

Geçmişteki sömürgeciler, sömürge sahiplerinin formunda eğitilmiş bir yerli sınıfa meydana getirmek üzere, işgal ettikleri topraklarda kendi kimliklerini yerleştirmeye çalışırlardı. Bu çaba, sömürge ve sömürgeci zihinlerin melezlerini meydana getirirdi. Nüfus alanları oluşturmak için okullar kurulur, akademiler açılır, yönetimde tesirli olabilecek kişi veya sınıflar, emperyalist merkezler gönderilerek beyinleri iyi bir süzgeçten geçirilirdi. Eski kimliklerin erozyona uğratılması ve yeni, karışık kimliklerin meydana getirilmesi hem gelenek hem de inanç alanında şüphelerin doğmasına yol açardı... Küresel birer köye dönüşen ülkelerde, şehirlerde çoklu kimlik parçalanmaları meydana gelir. Bu kuşatma önce insanların teknolojilerini, sonra makinelerini, ardından alışkanlıklarını, hayatlarını ve akıllarını (düşünme biçimlerini) eline alırdı. Yeni Türkiye Cumhuriyeti de bu küresel moderniteye ve yeni doğan seküler ideallere uyum konusunda hiç zorlanmadı. İslam topraklarında yerleşen bu yabancı kimlikler, zamanla “yaşama kimliğini” de dejenere etti. Bu imparatorluk her şeyi kendi içine çekerek kendi mekanizması ile bir dönüşümden geçirdi. İslam dünyasına modernite geldiğinde, beraberinde sanayileşme ve sömürgeciliği de getirdi.

Bunun üzerine Müslümanlar, İslam'a yönelen iç tehditlere ilave olarak dış tehditleri de dikkate almaya başladılar. Ancak bu dönemlerde iki kimlik belirir: Müslüman ve gayr-i Müslim; sömürge ve sömürgeci.

Uzun bir zaman sonra ilk kez mücadele fikri alanına kayar. Padişahlar ve devlet adamları, uzun süre kavganın alan değiştirdiğinin farkına varamazlar ve durmadan silahlanmaya, orduyu güçlendirmeye çalışırlar. Oysa kimliğini yitiren bir ordu ve millet; millî kimlikleri zirvede olan Balkan ve Avrupa milletleri ile mücadele etmesi imkânsızlaşmıştır.

Sonuç olarak ise aldatılarak özgürce davrandıklarını sanan taklitçiler yüksek oranda steril toplumlar oluştururlar ve zamanla yaşayış, düşünce tarzı olarak düşmanlarından farkları kalmaz. Doğu toplumu, düşmanını öldürür. Batı toplumu ise düşmanını mankurtlaştırarak kendisine benzetir ve kul, köle yapar. Şehirlerde yaşayan insanları kimliksizleştirir, bir sürünün isimsiz, şahsiyetsiz fertleri haline getirir.

Bu dönemde, modernleşmenin sunduğu hayat tarzı, "tartışılmaz ve kutsal" bir kimlik arz eder. Tüketim, başka insanlara zarar vererek onların sömürülmesi; hatta yavaş yavaş kanlarının emilmesi sonucunu doğurur. Değerlerin yerini görsel imajlar alır. İhtiyaçlar hissedilerek değil, reklamların istediği biçimde şekillenir. Her şey; hatta ahlak, fazilet gibi kavramlar dahi metalaşır, satılabilir eşya haline dönüşür. Şehrin insanına önceden düşünülen ve hazırlanılan paketler halinde yiyecek, giyecek, bilgi, hayal, sevgi, nefret, makine, tasarım, eğlence, boş zaman, aşk, siyaset vs. pazarlanır.

Kimliksizlik çağı, sınır ve millet tanımadan bütün dünyaya, bütün şehirlere yayılır. Kapitalist sermaye, artık devletler kuracak ve devletler yıkacak kadar güçlenir ve yaygınlaşır. Bu dev yapılanmalar, ulus devletlerin inadını, kültürel değerleri ve kimlikleri önüne alıp süpürür. Bu kaos karşısında felce uğrayan toplumlar, uluslararası sermayelerin ön gördüğü hayat ve düşünme tarzına alışıp uysal koyunların oluşturduğu sürüler haline gelir. Artık düşüncelerimizi, alışkanlıklarımızı; hatta sevgi ve nefretlerimizi bile bu

büyük şirketler, reklam vasıtasıyla belirlemeye başlar. Bu hayat tarzı, sağcısı ile solcusu, Müslüman'ı, herkesi etkiler. Öyle bir taundur ki bu, önünden kaçmak mümkün olmaz. Ve şehrin insanı köleleşir.

İletişim araçlarının yaygınlaşması sonucunda taklit toplumu olan milletler, her çıkan "yeni"yi hemen ihtiyaç haline getirirler. Daha düne kadar hiç de ihtiyaç olduğunu hissetmediğimiz bir cep telefonu, bugün genç, ihtiyar, çoluk, çocuk herkesin elinde gezmeye, onsuz yapılamaz hale gelmeye başlar. Artık dışarıya telefonsuz çıkmak, çıplak çıkmakla eş anlamlı gibidir.

İleride artık bilim kurgu filmlerinde olduğu gibi, doğar doğmaz, bu imparatorluk genlerimizi eline alıp "standartlaşmış hayat kodları" sırına edecek ve robotlaşan insanlar üretecek. Zaten şu anki güdülemeler de bunun biraz daha ilkel bir metoddan başka bir şey değil.

Kent dokusu, şehrin kaosu, tüketim kalıpları ve serbest piyasa dinamiklerine dâhil olma çabası Müslümanlar gibi her toplumu da içeriden dönüştürmekte, mutsuzlaştırmakta, kimliksizleştirmektedir.

Doğu Batı dergisinde yapılan bir ankette, üniversiteli dindar bir kız öğrenci, kimlik bunalımını şöyle anlatır:

“İlesam’a ilk gittiğimde aynı kimliği paylaştığımı düşündüğüm insanların bu kimliği çok farklı şekillerde, hiç alışık olmadığım bir tarzda dışa vurduklarını fark etmiştim. Ortam, o zamana kadar tabu saydığım, hiç sorgulamadığım şeylerin sarsılmasına yol açmıştı. Tek bir kimliğin bu kadar farklı şekillerde ifade edilmesi benim için çok şaşırtıcıydı. Erkekler, kızlar aynı masada oturuyoruz ki bizim evde mesela misafir gelince zaman zaman, erkekler ayrı odada, kadınlar ayrı odada oturur... ‘Bu kadar erkeğin arasında nasıl oturma-çagım?’ demiştim ilk başlarda. Kendimin bile bazen garipsediği şeyler vardı. Ben hâlâ açıkçası erkeklerin yanında bir genç kızın sigara içmesi fikrine alışabilmiş değilim, özellikle de başörtülü bir bayanın; ama bunu çok rahat yapan insanlar var...”

Başka bir kız öğrenci de şunları söylüyor:

“Önceden daha bütüncül bir düşünce sistemiyle konuşurken artık kendine referans vererek birçok

perdeye yansıyan filmlere bile gerçekmiş gibi bakılırdı. Şimdi ise şehirlerde gerçekler bile “gibi”ye, sahte hayatlara dönüştü. Ananda K. Coomaraswamy’nın dediği gibi artık büyük şehirlerde “gibi”ler dünyasında, sahte kimlikler içinde yaşıyoruz. Gerçek kimliklerin dejenere olması ile ucuz ve sahte kimlikler çıkar ortaya. En tipik örneğiyle, ülkemizde görülen “takım tutmanın bir kimlik mertebesine çıkarılması” çok net bir “ucuz kimlik kapatma” olgusudur. Yurdun dört bir yanında Galatasaraylı, Beşiktaşlı, Fenerbahçeli taraftarlar görülmektedir. İnsanlar bu hiç görmedikleri, yakınında bulunmadıkları; hatta ayak basmadıkları bir şehrin büyük takımlarını tutabilmektedirler. Bu, aslında ezilen ve kimliksizleşen toplumların belli ve büyük bir takımın şaşaasını, prestijini, aldığı iltifatı, kısacası kimliğini paylaşma arzusudur. Aidiyet ihtiyacının ibadet şekilleri, ibadet mekânları ve ezberlenmesi gereken pek çok tabusuyla törenselleşen, somutlaşmış tarzda karşılanmasıdır. Şehrin kaosunda bu somut aidiyetler ve sanal kimlikler çoğu kimse için hayatın yegâne anlamı olarak

“Ve...

Odalardan odalara kapanan sağanak saatlerinde
Lacivert bir boşlukta patlayan acılar değilse
Şehirlerden evlere dönerken
Bu kopuş neden çoğalır bende...”

şeyi konuşmaya başlıyorsun. İnsanların yeni sınırlar oluşturmak istemesinin sebebi, tam da kimliğin kaybedilmesi korkusuyla ilgili, yani gidiyoruz; ama nereye gidiyoruz? Şehir başlı başına sahip olduğun pek çok şeyi kaybedebileceğin bir yer ve daha önce hiç rastlamadığın şeylerle karşılaşıyorsun. İslâm’ın belki de kendisinde barındırmadığını düşündüğün şeylerle karşılaşıyorsun, korkuyorsun ve bazı şeyler elden gidiyor mu acaba, diye yeni sınırlar koyma ihtiyacı duyabiliyorsun. Müslüman biri, Müslüman olmayan birinden farklı olmak zorundadır, yaptığın seçim bir fark meydana getirmiyorsa niye anlamlı olsun ki?”

Modern hayatın gündelik ritimlerine genel olarak entegre olan şehir insanların kendi duruşunu zamanla kaybetmesi kaçınılmaz oluyor. Hiçbir şey yapmamakla, şehirde sadece kazanmaya, sadece kendimize çalışmaya bakarak çok şey yapmış oluyoruz aslında.

Şehirlerin kimliksizliği, hayatı büyük bir “gibi”lerle açıklamaya çalışıyor. Eskiden beyaz

algılanabilmektedir. Bu ucuz kimlikleri sayfalarca çoğaltabiliriz. Moda şarkıları bilmek, moda uygun giyinmek, starlarla özleşmek, onların sanal cemaatine katılmak ve böylece ucuz kimlik sahibi olmak, şehrin insanlarına pek kolay geliyor nedense. Aidiyet ihtiyacını bu sahte kimliklerle/kimliksizliklerle tatmin etmeye çalışıyorlar; ama öte yandan şairin söylediği kopuşlardan da kurtulamıyorlar:

“Ve...

Odalardan odalara kapanan sağanak saatlerinde
Lacivert bir boşlukta patlayan acılar değilse
Şehirlerden evlere dönerken
Bu kopuş neden çoğalır bende...”

Türkiye Cumhuriyeti, Feroz Ahmad’ın Modern Türkiye’nin İnşası adlı kitabına göre şöyledir:

“Osmanlı İmparatorluğu’nun küllerinden bir Anka Kuşu gibi yükselmedi. Gerçekte o yabancı işgalcilerle, eski rejime karşı ulusal mücadeleyi kazanan Kemalist seçkinlerin imgeleminden doğdu.”

Ancak Cumhuriyetin ilk efendileri tarafından otuz sene cebren daha sonra da yarı cebren dayatılan kimlikler bir türlü tutmadı. Halkçılık, milliyetçilik, Kemalizm gibi düşünceler, bir kimlik olmaktan öte hep devlet ideolojileri olarak kaldılar. Mesela gençler, zamanla Fenerbahçe'yi, Tarkan'ı bu ideolojilerden daha fazla tanır ve savunur hale geldiler. Şehirlerin ille de bir kimliği olmalı mı?

Kimlik bize birilerinin taktığı bir rozet veya madalya değildir. O fitrî bir mensubiyetin ifadesidir. İnsanoğlu yaratılışından bu yana, varlığını anlamlandırmak için bir şeye, kendisinden ve her şeyden daha büyük olan ve her şeye gücü yeten bir şeye ait olma ihtiyacı hissetmiştir. Ancak modern yaşam tarzı pek çok kavramın içeriğini boşalttığı için bilhassa şehirlerde mensubiyetimiz ve kimliğimiz de bir kaymaya uğradı. Bir ailemiz, bir şehrimiz, bir milletimiz, bir devletimiz, bir ülkemiz, bir medeniyetimiz, bir dinimiz, bir mesleğimiz var; ama biz bu

saydıklarımıza ait miyiz? Veya bunlar ne kadar bizim kimliğimizi oluşturuyorlar? Bir şehre ait olmak ne demektir?

Aslında biz bütün bu kurumların içindeyiz; fakat hiçbirine mensup değiliz. Bunların hepsi bizde bir kimlik kaosu meydana getiriyor ve biz insanlar biraz garip, biraz zalim, biraz sevecen, biraz menfaatperest şehrin içinde, bir kaos halinde yuvarlanıp gidiyoruz.

Şehirlerde modern hayatın bizim için hazırlanan yazılıma şartsız tabi olduğumuzda makineleşme serüvenimiz de tamamlanmış olacak. İçinde bulunduğumuz toplumun uyduğu akıntıyı sorgulamadan, bu akıntıda sürüklenmeyi doğal kabul ettiğimizde başlayacak sürüleştirmemiz. Bu sorgusuz, sualsiz, kimliksiz hayattan zevk almaya, şikâyet etmemeye, şehirlerin kaosunda yitip durmaya başladığımızda ise işlem tamamlanmış olacak.

Oysa var olmanın, insan olmanın, bir şehirde yaşamamanın bir bedeli, bir anlamı olmalı. Kimliksizleştirme rejiminden tam olarak kaçmak mümkün olmasa da, her şeyimizle bir kimlik kaosuna, şehrin gürültüsüne, koşuşmalarına teslim olmak da kabul edilemez. Yani uygulanan robotlaştırmaya karşı dik ve karşı durmak insan fitratının gereğidir. Kimliksizleşme sisteminin sömürüsüne dâhil olmamak insani bir tavır almak demektir. Şehirlerimizi kapitalizmin, sekülerleşmenin, betonların esaretinden kurtarmak, kendi maneviyatımızı, kültürümüzü, ruhlarımızı katmak zorundayız. Teslimiyet ölmektir.

İsmet Özel'e göre "Avrupa merkezli modernleşme bütün geleneksel kültürleri, şehirleri dumura uğratsa da, insanoğlunun duçar olduğu tek boyutluluk belasından kurtuluşu temin edecek açık kapı olarak insan, etkisini yaygınlaştırmaya imkânına sahiptir."

Önemli olan bu sıkı duruşu kaybetmemek ve biz olarak durabilmektir. Zira kimden yana ve kimin yanındaysak en çok ona, giderek daha fazla ona benzemeye başlarız. Etkisizleştiren ve kimliksizleştiren bir rejim/sistem karşısında durmak zordur elbet. Ancak insanın başka yolu da yoktur bu zamanda. Ya

sisteme ayak uydurarak siz de hissizleşeceksiniz veya onunla (bedeli hayatlarımız olan kapitalizmle) bir mücadele içine gireceksiniz. Mücadelenin olmadığı yerde zelil bir kabul ve karşı tarafa benzeme vardır. Bu mücadeleye soyunmak, bizi, ister istemez bir azınlık durumuna getirebilir; ama sürüleşen bir çoğunluk olmaktansa kimliğini ve kim olduğunu bilen bir azınlık olmak daha anlamlıdır. Şehirleri insanlar kurar, insanları şehirler yapmaz.

İnsan şehirde nesne değil, özne olarak hayatın dinamizmine müdahil olduğu, sadece bir organizma olarak değil bir ruh olarak da nefes almaya çalıştığı sürece insandır. Şehir yaşamı denildiğinde, içindeki mahalle isimlerinden tutun da, yüzyıllara uzanan binalarıyla, sokaklarıyla, hatıralarıyla bize tarihimizi anlatan, paylaşmayı hatırlatan ve belki de toplumumuzun kendi çocukluğuyla olan bağı ve kodları diri tutan canlı bir organizmadan söz etmeliyiz.

Bir şehre sahip olmayı, o şehirde huzur içinde yaşamayı istiyorsak, önce o şehre ruhumuzu yansıtmayı, o şehre ait olmayı öğrenmeliyiz.

"Şehirlerde anlayan ben, basit bir biçimde aklım değil,
Bütünlüğün içinde kendim olsam gerek.
Dünyanın uyduğu idealleri şehirlerde
süsleyen bütünlüğün içindeki ruhum"

R. May